

به نام خدا

طرح درس های فلسفه برای کودکان

مناسب کلاس های
«تفکر و پژوهش» و «تفکر و سبک زندگی»

مایکل باروز

گردآوری و ترجمه: مرتضی براتی

ویرایش: مارینا فرهودی زاده

انتشارات شهرتاش

سرشناسنامه	باروز، مايكل دى. Burroughs D Michael
عنوان و نام پديدآور	طرح درس هاى «فلسفه براى کودکان»: مناسب كلاس هاى «تفكر و پژوهش» و «تفكر و سبك زندگى» اثر مايكل باروز؛ گردآورنده و مترجم: مرتضى براتى؛ ويرايش: مارينا فرودىزاده
مشخصات نشر	تهران: شهرتاش، ۱۳۹۵
مشخصات ظاهرى	۱۳۰ ص.: جدول؛ ۲۹*۲۲ س.م.
شابك	ISBN 978-964-8282-70-2
قيمت	۱۴۰۰۰ تومان
وضعيت فهرست-نويسى	فيا
يادداشت	مترجم بخش هاى كمى را به كتاب افزوده است. بخش اعظم كتاب حاضر ترجمه جزوه آموزشى تحت عنوان
يادداشت	Philosophy for Children: Lesson Plans, Created by Philosophy 592 (Pre-College Philosophy) Class Members, The University of North Carolina at Chapel Hill, Spring 2013
يادداشت	كتابنامه
موضوع	كودكان و فلسفه
موضوع	Children and Philosophy
موضوع	فلسفه... راهنماى آموزش (متوسطه)
موضوع	Philosophy, Study and Teaching Philosophy
موضوع	پرستگرى
موضوع	Questioning
شناسه افزوده	براتى، مرتضى، ۱۳۶۳-، مترجم
شناسه افزوده	فرودىزاده، مارينا، ۱۳۵۲-، ويرااستار
رده بندي كنگره	۱۳۹۵ پ ۹۶/ك ۱۰۵ B
رده بندي ديويى	۱۰۸/۳
شماره كتابشناسى ملى	۴۴۰۱۸۱۲

عنوان كتاب: طرح درس هاى «فلسفه براى کودکان»: مناسب كلاس هاى «تفكر و پژوهش» و «تفكر و سبك زندگى»
اثر: مايكل دى باروز

گردآورنده و مترجم: مرتضى براتى

ويرايش: مارينا فرودىزاده

شابك: ۹۷۸-۹۶۴-۸۲۸۲-۷۰-۲

چاپ اول: ۱۳۹۶

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قيمت: ۱۴۰۰۰ تومان

ناشر: نشر شهرتاش- تهران- بزرگراه صدر، خيابان كامرانيه، كوچه حاتم خانى، پلاك ۶، كدپستى ۱۵۶۱۱-۱۹۵۳۸. تلفن و نماير: ۲۲۲۹۷۳۶۷
مرکز پخش: انتشارات رهنما- تهران، خ انقلاب، خ دوازده فروردين، نبش خيابان شهداى ژاندارمرى، پلاك ۱۱۲- تلفن: ۶۶۴۰۰۹۲۷ و ۶۶۴۱۶۶۰۴

حق چاپ براى مترجم محفوظ است.

فهرست

پیش‌گفتار.....	۵
مقدمه.....	۷
سخنی با خواننده.....	۹
طرح درس اول: فلسفه (فلسفه چیست؟).....	۱۱
طرح درس دوم: رهبری (تمیز دادن انواع رهبری).....	۱۷
طرح درس سوم: اخلاق (چه چیزی باعث درستی یا نادرستی یک عمل می‌شود؟).....	۲۱
طرح درس چهارم: عدالت (برابری اقتصادی چه نقشی در عدالت دارد؟).....	۲۷
طرح درس پنجم: آزادی و نظریه‌ی قرارداد اجتماعی (چه کسی می‌تواند آزادی شما را محدود کند؟).....	۳۳
طرح درس ششم: عدالت (عدالت چیست؟).....	۳۹
طرح درس هفتم: دوستی (شناسایی صفات/جنبه‌های یک دوست / دوستی خوب).....	۴۵
طرح درس هشتم: تبعیض (جواز برای تصورات قالبی).....	۵۵
طرح درس نهم: آزادی (آیا می‌توانید آزادی را از رابطه خود را با دنیا انتخاب کنید؟).....	۶۳
طرح درس دهم: رهبری (چه چیزی رهبر خوب می‌سازد؟).....	۷۱
طرح درس یازدهم: معرفت‌شناسی (از کجا می‌دانید که چه می‌دانید؟).....	۷۹
طرح درس دوازدهم: اخلاق (فدا کردن منافع شخصی برای منافع جامعه).....	۸۷
طرح درس سیزدهم: آزادی (توازن آزادی با دیگر ایده‌آل‌های اجتماعی).....	۹۵
طرح درس چهاردهم: هویت (مسئله‌ی تغییر و هویت).....	۹۹
طرح درس پانزدهم: آزادی‌های شخصی (تعصب).....	۱۰۵
طرح درس شانزدهم: آزادی‌های فردی (آیا آزادی‌های خودمان و زندگی‌مان را تغییر می‌سیم یا همه چیز از پیش معین است؟).....	۱۰۹
ضمیمه.....	۱۱۳
منابع.....	۱۲۳

پیش‌گفتار

این کتاب^۱ زیر نظر من و به‌وسیله‌ی دانشجویان فلسفه دانشگاه کارولینای شمالی چپل‌هیل ایالات‌متحده آمریکا تهیه شده است. این دانشجویان در یک تجربه‌ی یادگیری بسیار بزرگی درگیر شدند؛ آن‌ها هم‌زمان با تحصیل در رشته‌ی فلسفه‌ی تعلیم و تربیت، هر هفته به مدارس می‌رفتند و با دانش‌آموزان به فلسفه‌آموزی می‌پرداختند. ثمره‌ی این مباحث را می‌توانید با طیف گسترده‌ای از موضوعات فلسفی- از هدف فلسفه و اخلاق تا معرفت‌شناسی و هویت و بسیاری دیگر- در اینجا ببینید. از آن زمان، بسیاری از این دانشجویان فلسفه به کار فلسفه‌آموزی با کودکان ادامه داده‌اند، برخی به‌عنوان معلمان تمام‌وقت به کلاس درس رفتند و بقیه‌ی فارغ‌التحصیلان به مؤسسات آموزشی راه یافتند.

برخی از مباحث این کتاب نیز در مجموعه‌ی جدید و گسترده‌تر منابع «فلسفه برای کودکان» با عنوان فلسفه در تعلیم و تربیت: پرسشگری و گفتگو در مدارس^۲ به تازگی منتشر شده است. اهمیت این طرح‌درس‌ها فراتر از این واحد درسی و تجربه‌ی دانشجویان من است. این مجموعه، در واقع فرصت‌های فلسفه‌آموزی با کودکان را نشان می‌دهد. این فرصت‌ها اغلب در بافت تحصیل سنتی آموزش (حتی در آمریکا) نادیده گرفته می‌شوند؛ یعنی آموزش به گونه‌ای برجسته بر پرسشگری فلسفی یا گفتگو با کودکان تأکید نمی‌کند. این طرح‌درس‌ها (و کسانی که آن‌ها را نوشته‌اند) ادعا می‌کنند که ما باید همچنان به ایجاد فضای گفتگو با کودکان ادامه دهیم. لازم است - هم خارج از تعهد اخلاقی و هم برای مزایای آموزشی آن - فضایی آموزشی ایجاد کنیم که با ایده‌های کودکان باز و محترمانه برخورد کند تا بتوان از طریق پرسش‌های اساسی زندگی انسان‌ها، ارزش‌گذاری، به‌تفکر نقد و گفت‌وگو با دیگران را ایجاد کرد. ما بر این باوریم که قلب آموزش و ظرفیت دگرگونی آن در این فضا قرار دارد. این کتاب به‌منزله‌ی دعوتی از معلمان و دانش‌آموزان است تا چنین فضایی را تجربه کنند، با هم به کنکاش در ایده‌ها بپردازند، باهم بیاموزند و به عنوان جامعه‌ای کلاسی تربیت شوند.

هر طرح‌درس در قالب اهداف، فعالیت اصلی و فعالیت پایانی به‌گونه‌ای سازمان‌دهی شده است که برای مربی دست‌یافتنی و قابل تطبیق باشد. مربی در اقتباس از این طرح‌درس‌ها باید آزادی با آن‌ها درگیر شود؛ یعنی با همان روحیه‌ی اکتشافی با آن‌ها برخورد کند که به تولید آن‌ها منجر شده است. بنابراین می‌توان آن‌ها به همان ترتیبی که ارائه شده‌اند تدریس کرد یا با ترتیبی که بیشترین ارتباط را با کلاس دارد انتخاب کرد. عناصر خاص طرح‌درس‌ها (فعالیت‌ها، پرسش‌ها و غیره) را می‌توان در سراسر برنامه‌ی درسی، به‌منظور پاسخ به علایق دانش‌آموزان در یک روز معین یا در رابطه با آن موضوعی استفاده کنید که می‌خواهید تدریس کنید. کوتاه سخن، مربی‌ای که این طرح‌درس‌ها را به کار می‌برد باید در استفاده از آن‌ها آزاد باشد و آن‌ها را هرگونه اجرا کند که برای اهداف کلاس درسش مناسب و مفیدتر می‌بیند. امیدوارم این

^۱ Burroughs, Michael (2013) *Philosophy for Children: Lesson Plans*, Created by Philosophy 592 (Pre-College Philosophy) Class Members, The University of North Carolina at Chapel Hill, Spring 2013.

^۲ *Philosophy in Education: Questioning and Dialogue in Schools* (Mohr Lone and Burroughs, Rowman & Littlefield, 2016).

مجموعه را در تجربه‌ی آموزشی خود با کودکان مفید بیابید و بتوانید به همراه دانش آموزانتان، آن خلایق، هیجان و یادگیری غنی را احساس کنید که به موجب گفتگوی فلسفی میسر می‌شود.

مایکل د. باروز، سپتامبر ۲۰۱۶

به مادرم

که

دستم بگرفت و پا به پا برد

تا شیوهی راه رفتن آموخت

یک حرف و دو حرف بر زبانم

الفاظ نهاد و گفتن آموخت

مقدمه

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تُؤْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَجْعَلُ الرَّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ (یونس: ۱۰۰) (و هیچ کس را نرسد که جز به اذن خدا ایمان بیابد و [خدا] بر کسانی که نمی‌اندیشند پلیدی را قرار می‌دهد)

قصه‌های مادران و مادر بزرگ‌ها در خرداندن داستان‌های شاهنامه و مثنوی و گلستان برای کودکان در دهه‌ها و سده‌های گذشته نمونه‌هایی از داستان‌هایی است که صبغه فلسفی دارند و در آن‌ها درگیری انسان با مسائلی مانند خدا، هویت، اخلاق، آزادی و... پایان است. این قصه‌ها بیش‌تر شبانه بیان می‌شدند و کودکان تا شب آینده و شروع قصه و حکایتی دیگر حلال داشتند در مورد آن‌ها بیندیشند و بی‌تردید پرسش‌هایی را در مورد آن‌ها مطرح می‌کردند. این کودکان به سبب رویارویی و چالش مستقیم با بسیاری از پدیده‌های طبیعی، ذهنی بسیار کنجکاو، پرسش‌گر و تحلیلی داشتند.

کودکان امروزی با بمباران انواع بازی‌ها، فیلم‌ها و کارتون‌ها با عدم مواجهه‌ی تجربی و مستقیم با بسیاری از پدیده‌ها، مجال اندکی برای تأمل و تفکر و برخورداری از یک ذهن تحلیلی دارند. مدرسه و نظام آموزش و پرورش هم راهی برای حل این مسئله پیش روی ما ننهاده است. نظام آموزشی ما با وجود تغییرات مداوم کتاب‌ها و محتوای آن‌ها و بالا و پایین کردن مقاطع تحصیلی هنوز توانایی این را پیدا نکرده است که افرادی با تفکر نقاد و ذهنیتی فلسفی به باور آورد. نبود درس و واحدی برای آموزش تفکر و فلسفه در این نظام محسوس است. در دوره متوسطه دوم و در رشته علوم انسانی درس فلسفه وجود دارد که به بیان مسائل دشوار و مردافکن فلسفه از جمله وحدت وجود، اشراق و... می‌پردازد و به جای این‌که یار شاطر دانش‌آموزان باشد، بار خاطر آن‌ها شده است. با وجود این‌که افزودن درس تفکر به برنامه‌ی درسی دلگرم‌کننده و نویدبخش است، اما آگاهی معلم، یا به تعبیر مناسب‌تر تسهیلگر، از منابع و شیوه‌های آموزش فلسفه برای کودکان (فبک) امری تعیین‌کننده در کیفیت این فرایند است. تجربه‌ای که نویسنده این سطور با تدریس در بیش‌تر مقاطع تحصیلی، از دبستان تا دانشگاه داشته است، نشان می‌دهد که دانش‌آموزان و دانشجویان در تجزیه و تحلیل درست بسیاری از مطالب و همچنین در بیان استدلال‌های درست برای مدعاهای خودشان بسیار ناتوان هستند. از این‌رو نیاز به آموزش فلسفه برای کودکان به امری حیاتی تبدیل می‌شود که نمی‌توان از آن چشم پوشید. فلسفه برای کودکان با معنای آکادمیک فلسفه متفاوت است. فبک،

آموزش تفکر تحلیلی و نقادانه و پرورش مهارت‌های استدلالی کودکان برای حمایت از دیدگاه‌های خود و به چالش کشیدن نظرات دیگران است.

در فرهنگ اسلامی و ایرانی و به‌ویژه در تفکر شیعی، تعقل و تأمل در امور از جایگاه برجسته‌ای برخوردار است. قرآن کریم تنها اهل عقل و خردمندان را پذیرنده دعوت حق می‌داند و کسانی را که اهل تعقل نیستند نابینا می‌خواند: «أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَى إِنَّمَا يَنْتَكِرُ الْوَلُؤَ الْأَلْبَابِ» (رعد: ۱۳) آیات بسیاری از قرآن کریم و همچنین روایاتی از ائمه اطهار (ع) در نکوهش کسانی آمده است که در نشانه‌های الهی و امور دنیا و آخرت اندیشه نمی‌کنند و جانب عقل را فرومی‌گذارند. فیلسوفان بزرگ ما نیز هریک به جایگاه برتر عقل و اندیشه در مواجهه با امور تأکید داشته‌اند. در بیش‌تر عرصه ادبیات فارسی نیز وضع همین‌گونه است و جایگاه عقل در میان شاعران و نویسندگان و به‌ویژه شاعران شیعی مذهب برجسته است. نخستین مصراع اثر سترگ فردوسی با «به نام خداوند جان و خرد» آغاز می‌شود که بیانگر اهمیت خردورزی نزد این شاعر حماسی و نزد ایرانیان است، البته در بعضی دوره‌ها و به سبب تفکر خامی حاکم بر جامعه شاعران نیز شروع به بدگویی از عقل می‌کردند. برای نمونه (غزل ۲۴) صائب تبریزی می‌گوید:

با عقل گشتم هم‌سفر یک‌کوپه را نه از بی‌کسی
شد ریشه‌ریشه دامنم از خار استدلال‌ها

هرچند کتاب *تهافت الفلاسفه* غزالی ریشه فلسفه را در جهان اسلام خشکاند؛ فلسفه در ایران، باوجود همه جنگ‌ها و کشتارهای وحشیانه مهاجمان و ابداء خفقان و هرج و مرج و حاکم شدن عقل ستیزان در دوره‌های مختلف، رو به ضعف نهاده اما ریشه آن خشکیده است. با توجه به چنین پیشینه و فرهنگی، امید است که به کمک آموزش و فراهم کردن بستری مناسب برای شکوفایی ذهنی کودکان و نوجوانان امروز، بتوانیم آینده‌ای نیک برای سرزمینمان رقم بزنیم.

مرتضی براتی، فروردین ماه ۱۳۹۶

سخنی با خواننده

این کتاب ترجمه‌ی جزوه‌ای دانشگاهی به نام «طرح‌درس‌های فلسفه برای کودکان» است که دکتر مایکل باروز و دانشجویان فلسفه‌اش در دانشگاه کارولینای شمالی تدوین و تنظیم کرده‌اند. کتاب شامل شانزده طرح‌درس است و تلاش می‌کند موضوعات کلیدی در زندگی روزمره دانش‌آموزان را به بحث بگذارد. مفاهیمی مانند هویت، اخلاق، رهبری، عدالت و غیره. هر طرح‌درس به گونه‌ای طراحی شده است که دانش‌آموزان را به بهترین نحو و در بالاترین سطح ممکن درگیر فعالیت مورد نظر کند.

دانش‌آموزان باید بتوانند برای حمایت از دیدگاه‌های خود استدلال کنند. نقش تسهیلگر کلاس نیز در هر طرح‌درس مشخص شده است. تسهیلگران باید مطابق با خواسته‌های کتاب طرح‌درس‌ها را اجرا کنند. در پایان هر طرح‌درس، داستان‌هایی از متون کهن ادبیات فارسی پیشنهاد شده است که تسهیلگران می‌توانند در صورت دشوار بودن مناسب هر طرح‌درس (داستان‌ها و بازی‌ها)، به عنوان فعالیت جایگزین به کار ببرند تا دانش‌آموزان درباره‌ی آن‌ها بحث کنند. می‌توان از این فعالیت‌ها به عنوان فعالیت تکمیلی نیز استفاده کرد. شیوه‌ی اجرای این فعالیت‌ها نیز مشابه اجرای طرح‌درس‌های اصلی است.

این کتاب تلاش می‌کند منبع مناسبی را در اختیار تسهیلگران کلاس‌های «فلسفه برای کودکان» و کلاس‌های «تفکر» در مدارس قرار دهد. گداورنده‌ی حکایت‌های فارسی و مترجم کتاب، این طرح‌درس‌ها را در مقطع متوسطه‌ی اول اجرا کرده و بازخورد بسیار مثبتی گرفته است. هرچند، بی‌تردید انتظار نتایج بهتر و کامل‌تر، مستلزم به‌کارگیری آن در دوره‌ها و تجربه‌های بیش‌تر از سوی معلمان است.

برای رعایت حقوق معنوی اثر، از مولف طرح‌درس‌ها با اجازت زیر اجازه‌ی ترجمه گرفته شده است:

مرتضی عزیز

از ترجمه‌ی این اثر در ایران خرسندم و علاقه‌مندم در مورد کارهای شما، شیوه‌ی آموزش فلسفه برای کودکان در ایران و میزان استقبال از این طرح‌درس‌ها بدانم.

مایکل د. باروز، ۱۸ اگوست ۲۰۱۶